

et virtus Deo nostro, qui iudicavit de meretrice magna, idest de societate peccatorum, quae corrupit terram scilicet malo exemplo, in prostitutione sua, quia ipsa in se vilis fuit. Et iterum dixerunt alleluja qui est cantus laetitiae. Per hanc iterationem debemus intelligere laudem esse aeternam. Primo dictum est pro vindicta peccatorum, quae fecerunt, alios corrumpeudo malo exemplo, nunc iterum dicitur pro vindicta peccatorum, quae fecerunt, male operando. Unde Eccles. 12. v. 7. *impiis et peccatoribus reddet vindictam* custodiens eos in die iudicii; unde in praedicta auctoritate Apoc. 19. v. 3. *et fumus ejus*, idest poena *ascendit idest numquam remittetur saltem post diem iudicii in saecula saeculorum* idest in aeternum. Unde intelliguntur aeternaliter puniri isti. Per *fumum* autem designatur poena; quia fumus relinquitur ex applicatione ignis inferni ad peccata. Per hoc igitur, quod fumus semper est continuus, igni applicato ad ligna, designatur, quod poena malorum est aeterna. Apoc. 9. v. 2. *ascendit putei fumus, sicut fumus fornacis magnae*. Et Apoc. 14. v. 11. *fumus tormentorum suorum in saecula saeculorum ascendet*. Sic igitur sancti gaudebunt de justo Dei iudicio. psal. 71. v. 14. *Laetabitur justus cum viderit vin-*

dictam ps. 149. v. 6. *exaltationes Dei in gutture eorum, ad faciendam vindictam in nationibus et increpationes in populis, ut faciant in eis iudicium conscriptum: gloria haec est omnibus sanctis ejus*.

Quarto erunt ibi instrumenta multiplicia ad torquendum scilicet ignis, et sulphur et fumus. Psalm. 10. v. 7. *ignis sulphur et spiritus procellarum* etc; item vermis et tinea. Isa. 14. v. 11. *subter te sternetur tinea et operimentum tuum erunt vermes*. Et omnia alia genera poenarum (1), et maxima poenarum erit perpetua privatio visionis divinae, Isa. *tollatur impius ne videat gloriam Dei* (2).

Post causae discussionem sequitur sententia justa quoad bonos, et quoad malos. Matth. 25. v. 34. *venite benedicti patris mei percipite* (3) *regnum* etc. et haec quantum ad bonos. Et *ite* (4) *maledicti in ignem aeternum* quantum ad malos. Utrum autem voce sensibili haec verba proferantur, an virtute iudicis ita fiat, singulorum conscientis attestantibus, dubium

(1) V. 2. d. 6. 3. 2. et in Isai. 30. fin. c.

(2) Hic textus, sicut et plures alii, reperitur in versione antiqua, et apud S. Gregorium M. moral. L. 4 c. 12. p. 113. c. V. Sabatier Isai. 26. v. 10.

(3) Vulg. *possidete*.

(4) Vulg. *Discedite a me*.

relinquit Magister in sententiis (1). Erit autem justa haec quadrupliciter; (2) primo ex causa, ex ordine, ex animo, ex aequitate; his enim quatuor modis in foro saeculari potest esse justa sententia (3). Ex causa (est injusta) quam iudex condemnaret innocentem Prov. 17. v. 15. *qui justificat impium, et qui condemnat justum (abominabilis est uterque apud Deum)*. Isai. 5. v. 23. *vae qui justificatis impium pro muneribus*. Ex animo cum condemnat aliquem ex irato animo vel ex odio. Jac. 1. v. 20. *ira enim viri justitiam Dei non operatur*. Ex ordine quum scilicet condemnat aliquem juris ordine praetermisso, dimittendo scilicet litis contestationem, vel receptionem testium, et huiusmodi; tunc enim injusta esset sententia, etiam si ille, qui condemnatus est malus sit, et dignus tali sententia. Deuter. 16.

(1) Sed ipse ait esse probabile, quod fiat mentaliter: *probabilius aestimatur, quod totum illud iudicium et quoad discussionem et quoad accusationem malorum, et commendationem bonorum et quoad sententiam de utrisque mentaliter perficiatur*. Suppl. 3. p. q. 88. a. 2.

(2) Totidemque modis potest esse injusta. Sententia enim est applicatio juris ad particulare factum, ut ait S. Thomas 12. q. 96. 1. et sumitur pro determinata acceptione alterius partis contradictionis ut habet 3. d. 23. q. 2. a. 2. q. 1.

(3) In sententia enim debent servari tria, benignitas, discretio, et certitudo. In Joan. 8. Lect. 1. m. d. G.

v. 20. *juste quod justum est exquires* (1). Isai. 59. v. 14. *conversum est iudicium retrorsum*. Ex aequitate quum scilicet iudicat sine misericordia; quia in justitia debet esse comes misericordia; alioquin erit crudelitas. Jac. 2. v. 13. *iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecit misericordiam*. Ibid. *superexaltat misericordia iudicium*. Sententia ergo Christi erit justa primo ex causa, quia sicut dicitur psalm. 61. v. 13. *reddet unicuique juxta opera sua*. Job. 35. v. 13. *non enim frustra audiet Deus, et omnipotens singulorum causas intuebitur*. Job. 34. v. 11. *opus hominis reddet ei et juxta vias singulorum restituet*. Rom. 2. v. 5. *secundum duritiam autem tuam . . . thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationes justi iudicii Dei*. Item erit justa ex animo, quia in ipsam non cadit ira vel odium. Unde non iudicabit animo irato vel odioso. Jac. 1. v. 17. *apud quem non est transmutatio vicissitudinis*. Sap. 11. v. 25. *nilil odisti eorum quae fecisti*. Item erit justa ex ordine juris secundum Job. 34. v. 12. *vere Deus non condemnabit frustra, nec omnipotens subvertet iudicium*. Item erit justa ex aequitate quia proveniet citra condignum. Psalm. 76. v. 10. *non*

(1) Vulg. *persequeris*.

continebit in ira misericordias suas (1). Psalm. 32. v. 5. *diligit misericordiam et iudicium*. Erit autem sententia ejus damnatis intollerabilis propter quatuor, quae erunt in ea: primo erit ibi poenarum acerbitas. Psalm. 46. v. 7. *ibi dolores ut parturientis*. Isai. 43. v. 8. *tortiones, et dolores tenebunt*. Job. 24. v. 19. *transibunt de aquis nivium ad calorem nivium* (2). Secundo erit ibi poenarum diversitas (3), quia erit ibi omnis timor. Isai. 13. v. 8. *unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustae vultus eorum*. Item erit ibi pessima societas. Isai. 13. v. 21. *requiescent ibi bestiae idest daemones, et replebuntur domus eorum draconibus, et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi*. Job. 24. *transibunt de aquis nivium* (4) etc. Tertio erit ibi poenarum durabilitas, sive aeternitas. Isai. ultimo v. 24. *vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur* etc. Matth. 25. v. 46. *ibunt hi in supplicium aeternum* etc.

(1) Ad sensum; nam vulg. interrogando ait: *Aut continebit in ira misericordias suas?*

(2) Ad sensum. Vulgat. *Ad nivium calorem transeat ab aquis nivium.*

(3) Idem dicit in Isai. 30.

(4) Vide supra.

Quarto erit ibi continuitas, Apoc. 20. v. 15. *omnis qui non est inventus in libro vitae missus est in stagnum ignis* (1). v. 10. *et cruciabitur die ac nocte in saecula saeculorum*. Job. 30. v. 17. *Qui me comedunt non dormiunt*. Ab ista ergo sententia tam crudeli (2) quo fugiet miser peccator (3)? in coelo non: Isai. 34. v. 30. *inebriatus est in coelo gladius meus*. Deut. 32. v. 42. *inebriabo sagittas meas sanguine* etc. In terra non: Deut. 32. *ignis accensus est in furore meo et ardebit* etc. *devorabitque terram cum germine suo, et montium fundamenta comburet*. Item ad austrum non Abac. 3. v. 2. *Deus ab austro veniet et sanctus* etc. Item ad aquilonem non: Jerem. 1. v. 14. *Ab aquilone pandetur omne malum*. Item ad orientem, non, ad occidentem, non, ad sylvas non, ad deserta non: psalm. 74 v. 5. 7. *dixi iniquis nolite inique agere; quia neque ab oriente*

(1) Vulg. *Et qui non est inventus in libro vitae scriptus etc.*

(2) Crudelis nimirum ex parte poenae; sed ex parte Dei justa et citra condignum, ut dictum est.

(3) Celeberrima est haec orationis figura, quam S. Thomas utique concionando prosequitur ab enumeratione, repetitione interrogatione, et subiectione, quae Tullio sunt familiares: sed ibi eruditionis copia maxime elucet. Sane mirabere doceatis, vel concionantis angelicam memoriam!

neque ab occidente neque a desertis montibus etc. Item in aere non: Abdias 1. v. 4. *si exaltatus fueris ut aquila, et inter sydera posueris nidum tuum, inde extraham te.* In mari non, neque cum aliqua creatura securi erunt. Sap. 5. v. 18. *armabit creaturam ad ultionem inimicorum contra insensatos.* Psalm. 138. v. 7. *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? si ascendero in coelum etc. usque ibi et tenebit me dextera tua, idest potentia tua: Job. 11. v. 20. peribit effugium ab eis.*

Expeditis praeambulis ad iudicium, expeditis etiam concomitantibus in iudicio, sequitur tertium scilicet de subsequentibus post iudicium. Circa quod sciendum est, quod innovabitur microcosmus et macrocosmus (1), idest maior et minor mundus secundum illud Apoc. 21. v. 5. *Ecce nova facio omnia.* Minor ergo mundus, idest homo innovabitur dupliciter; primo quantum ad animam, secundo quantum ad cor-

(1) Uterque terminus graecus; nam *κοσμος* accipitur in sacra scriptura pro ipso mundo, ut cum dicitur Joan. 17. v. 24. *προ καταβολης κοσμου ante constitutionem mundi.* Si igitur addatur *μακρος* altus, longus, *μακροκοσμος* poterit usurpari pro mundo ipso magno innovando; si addatur *μικρος* parvus *μικροκοσμος* parvus mundus tunc de homine dicitur.

pus. Quantum ad animam tripliciter, scilicet quantum ad potentiam vegetabilem, sensibilem, et rationabilem (1). Quantum ad vegetabilem tripliciter secundum tres vires ejus, quae sunt, scilicet nutritiva, quae conservat, augmentativa, quae augmentat, generativa, quae multiplicat. Hae tres innovabuntur in generatione, quia ibi erit nutritiva sine actu, et necessitate, alimento, et digestionem non indigens, et satietate non fastidians. Tob. 12. v. 19. *ego cibo utor invisibili: Isai. 49. v. 10. non esurient neque sitient amplius.* Gregorius: longe erit a satietate fastidium quia sitientes saturabuntur, et satiati sitiemus. Ibi erit augmentativa sine necessitate et actu suo, superfluitate incremens, diminutione non retrahens. Non enim erit necessarium augmentari vel diminui corpus, quoniam habebit juxta illud Lucae 6. v. 38. *mensuram bonam, et confertam, et coagulatam, et superfluentem.* Ezech. mensura hominis quae est angeli. Ibi erit generativa sine necessitate et actu suo, foecunditate non foedans, sterilitate non vituperans; sed erit ad decus; quoniam neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli

(1) De his agit de Verit. q. 25. 2. e. fin. et 1. q. 4. 77. 4. et 12. q. 49. 4. aliisque pluribus in locis.

Dei etc. Actus ergo istarum potentiarum, et corruptiones cessabunt, sed non veritas naturae, quae in ipsis est. De primis duabus potentiis dicit Augustinus; quod non potestas, sed egestas comedendi, et bibendi detrahetur corporibus glorificatis; quoniam servata partium congruentia, integritas substantiae in nostris corporibus remanebit. Quantum ad potentiam sensibilem fiet innovatio secundum quinque vires interiores, quas habet, quae sunt: sensus communis, imaginatio, vis imaginativa seu informativa, quae in homine dicitur cogitativa, aestimatio, et memoria. Sensus communis vertit se super actum sensus exterioris aliquantum prout dicimus: video me videre. Haec etiam vis discernit inter sensibilia diversorum sensuum, ut inter album et dulce, eo quod apprehendit omnia sensibilia quinque sensuum, quod non potest facere aliquis sensus particularis, unde visus non potest discernere inter album et dulce. Imaginatio convertit se supra similitudinem rei, quae similitudo dicitur esse *iddum* (1). vel phantasma, et recipit hanc similitudinem a sensu communi, et servat eam in absentia rei.

(1) Foran *idolum*, vel *idos* e graecis terminis *ειδωλον*, vel *ιδωλον* utrumque a radice *ειδω* video, quod pro idea, vel specie usurpatur.

Unde imaginatio dicitur arca formarum. Post hanc sequitur vis imaginativa, cujus actus est moveri ab una forma posita in imaginatione in aliam, et componere eas et dividere in chimeras et (ideas veras) (1). Haec autem dicitur informativa quantum ad formationes quae fiunt in somniis. Haec etiam dicitur cogitativa in homine per hanc enim et disponitur in posterum ex consideratione praesentium, et praeteritorum. Post hanc sequitur estimatio: hujus est apprehendere intentiones; et differt forma et intentio, quia forma cadit sub forma exteriori, qualia (sunt) sensibilia. Intentio dicitur res, quae non cadit sub aliquo sensu, tamen innititur rebus sensibilibus, ut bonitas, malitia, amicitia, nocumenta, honor, dedecus et similia. Per hanc judicat ovis sibi lupum esse inimicum, et asinus leonem amicum, et aquam inimicam, quia reputant horridam imaginem suam. Cum tamen a leone occidatur, (et) per aquam salvetur. Post hanc sequitur memoria quae habet se ad estimationes, sicut imaginatio ad sensum communem. Recipit enim intentionem ab estimatione, et conservat eas.

(1) Haud legi potest quae hic habetur nota. Ne ergo imperfectas sensus relinqueretur apposuimus *ideas veras*, ut habet S. Doctor in quaest. de veritate. a. 3. et seqq. ubi eandem doctrinam enucleat, et demonstrat.

Unde dicitur thesaurus intentionum. Et sic secundum ista quinque sunt vires potentiae sensibilis scilicet sensitiva, imaginativa, informativa, extimativa, et memorativa. Ut ergo congrua fiat innovatio in regeneratione, ibi erit sensitiva in brutali dispositione nihil communicans, spiritali in incorruptibilitate subsistens. 1. Cor. 15. v. 43. *seminatur corpus animale, resurget spirituale.* E contra vis ista modo communis est nobis et brutis. Eccle. 3. v. 19. *Nihil habet homo jumento amplius.* Sap. 9. v. 15. *Corpus quod corrumpitur aggravat animam.* Gen. 8. v. 21. *Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Ibi imaginativa rerum ad sensum molestia carens, cunctis sibi praesentia cernens. Gregorius: quid est, quod non judicant, qui videntem omnia vident? Unde dicit: Deum nunc nisi in creatura intelligimus. Ita et tunc creaturam nominis in Creatore cognoscemus. Rom. 11. v. 36. *ex ipso, per ipsum et in ipso sunt omnia.* E contra vis imaginativa modo multas phantasias patitur Eccle. 34. v. 6. *Sicut parturientis cor tantum phantasias patitur, nisi ab altissimo missa fuerit visitatio.* Ibi informativa rerum fictione non errans, felici revelatione et somno quiescens.

Prov. 3. v. 24. *quiesces, et suavis erit somnus tuus.* Psalm. 4. v. 9. *in pace, in idipsam dormiam et requiescam.* E contra modo informativa a fictione patitur, et maxime in somnis Isai. 29. v. 8. *Sicut somniat esuriens et comedit, cum autem fuerit expergesfactus vacua erit anima ejus.* Job. 4. v. 13. *in horrore visionis nocturnae, cum sopor solet occupare homines, pavor tenuit me, ac tremor.* Ibi ejus extimativa malorum opinione non terrens, felici jucunditate consistens; Naum. 1. v. 15. *celebra Juda festivitates tuas.* E contra modo patitur multos timores. Sap. 17. v. 10. *semper praesumit saeva perturbata conscientia.* Prov. 28. v. 1. *fugit impius nemine consequente* (1). Ibi memorativa rerum praeteritarum oblivione non subsistens, quia nihil erit ibi praeteritum, vel futurum, sed omnia praesentia erunt. Unde angelus in Apoc. IX juravit, quod tempus amplius non erit; omnia enim beneficia memoriter tenebit. Psal. 111. v. 7. *in memoria aeterna erit justus.* E contra modo (est) ad beneficia labilis. Thren. 77. 3. v. 17. *oblitus sum honorum.* Psal. v. 11. *oblitus sum benefactorum ejus* (2); et ad

(1) Vulg. *persequente.*

(2) Ad sensum. Vulg. *oblitus sum.*

injurias tenax. Quantum ad potentiam rationalem fiet innovatio quoad intellectum. Intellectus autem distinguitur triplex (1); intellectus agens, intellectus possibilis, et intellectus materialis (2). Haec autem distinctio fit secundum agere, non secundum esse (3). Intellectus materialis considerat species in phantasmatibus; itaque apprehendit species, et praeparat intellectui separabile. Intellectus agens est potentia, cujus actus est abstrahere species a phantasmatibus, quas praeparavit ei intellectus materialis, et facere eas quodammodo resultare in intellectu possibili. Est autem comparatio intellectus agentis ad possibile, qualis est comparatio lucis ad visum. Lux enim facit resultare species coloris de ipso coloratu in oculum. Intellectus possibilis est potentia habens aptitudinem, sicut tabula rasa nullam habens picturam, nec etiam magis aptitu-

(1) V. 1. p. q. 76. a. 10.

(2) Seu *patiens*. Ne in immensum excrescant adnotationes, lectorem de his remittimus ad loca citata.

(3) Quae verba si antiquae philosophiae osores perpenderent, profecto desinere oblitrare peripateticis, quod ab eis multiplex admittatur intellectus in anima, non intelligentes hanc distinctionem fieri *secundum agere, non secundum esse*. V. S. Thomam Opusc. 46. de unitate intellectus contra Averroistas, et Rose.ii Tom. V. q. 17. a. 1. et seq.

dinem ad unam, quam ad aliam, quia quantum ad scientiam acquisitam ex principiis disserit. Intellectus adeptus habet etiam aliquas formas, quas non praeparat ei intellectus agens, sed anima acquirit eas per rectam operationem ut sunt prophetiae (1). In regeneratione ergo innovabitur potentia rationalis, quia ibi erit intellectus materialis, virtute animi deiformis secundum receptionem imaginum sensibilibus res cognoscens. Cant. 46. v. 6. *donec aspiret dies* scilicet aeternitatis, *et inclinentur umbrae* scilicet imaginabilis mortalitatis. Sicut enim angelus non cognoscit sensibilia per receptionem imaginum (2), sic et homo glorificatus. Jo. 4. v. 42. *jam non propter tuam loquelam credimus, sed quia ipsi vidimus* (3). Verbum est intellectum ad sensum.

(1) V. 22. q. 174, a. 1. de Verit. q. 12. 8. Quando dicit *per rectam operationem acquiri aliquas formas*, significat, quod prophetae habent certissimam et distinctam cognitionem; ut dicit 22. p. q. 174. a. 5. unde prophetiae non potest subesse falsum, ut probat in sequenti articulo quaestionis citatae.

(2) V. 3. d. 35. q. 2. ar. 2. 1. et 4. p. q. 51. a. 1.

(3) Vulg. *ipsi enim audivimus et scimus*. Ad sensum, et ex quadam similitudine textus affertur, quia quemadmodum fides illorum immediate a Christo erat, ita in gloria beatorum notiones immediate a Deo habebuntur.

Ibi erit intellectus agens quietus, et sine collatione, et deliberatione dijudicans, sicut et intellectus angelicus. (1) *E* contra modo confert utramque partem, ut eligat quod verius et melius sit Gen. 25. v. 22. *collidebantur in utero ejus parvuli*; idest motus ad utramque partem (2). Job. 20. v. 2. *idcirco cogitationes meae variae succedunt sibi*. Ibi erit intellectus possibilis aptitudinem habens ad omnia sicut tabula rasa, qui etiam propter omnium scientiam acquisitam et infusam dicitur intellectus adeptus, et illuminatus. Isai. 58. v. 11. *implebit splendoribus animam tuam*. (Psalm) 35. v. 10. *in lumine tuo videbimus lumen*. Quantum ad alias potentias erit ibi liberam arbitrium sine coactione. Job. 47. v. 3. *pone me Domine juxta te, et cujusvis (3) manus etc.* Erit ibi voluntas sine contrarietate. Psal. 126. v. 5. *Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis*. Erit ibi synderesis sine murmuratione. Job. 8. v. 6. *peccatum reddet habitaculum tuum (4)*. *E* contra in damnatis murmurabit, et reclamabit. Isai. ultimo

(1) 1. p. q. 58. a. 3. et seqq.

(2) Certe non proprie adducitur textus, sed ex similitudine.

(3) Non proprie, sed ut supra.

(4) Vulg. *Justitiae tuae*.

v. 24. *vermis eorum non morietur* idest remorsus conscientiae. Sap. 5. v. 3. *dicentes intra se poenitentiam agentes . . . v. 8. quid profuit nobis superbia, aut quid (divitiarum) jactantia contulit nobis?* Hoc etiam patet in divite, qui erat in inferno, cui remurmurabat synderesis de culpa. Gregorius: servatur diviti ad poenam, cognitio pauperis, quem de spexit, et memoria fratrum, quos reliquit, ut de visa (1) gloria desperet; et de poena inutiliter amatorum amplius torqueatur. Habent ergo displicentiam mali in collatione ad poenam. Erit etiam ibi concupiscibilis sine fomitis molestia Job. 3. v. 18. *Vocem exactoris non audivit (2)*, idest fomitis. Isai. 62. v. 5. *habitabit juvenis cum virgine*. Ad litteram enim non sentient motus (concupiscentiae). Erit etiam ibi irascibilis sine iustificatione, sicut et de Deo dicitur, *irasceris et tranquillus es*; sicut ait Augustinus in libro confessionum. Psalm. 4. v. 5. *Irascimini et nolite peccare*. Ibi erit rationalis sine errore. Isai. 35. v. 8. *haec erit vobis (directa) via, ita ut stulti non errent per eam*; quia ille Deus concupiscibili fructio bonitatis, rationali aspectus veritatis,

(1) In cod. per errorem *visi*.

(2) Vulg. *Non audivit vocem exactoris*.